

2. Székely Márta b. 1957, m. dr. Szívós István, b. 1948.
a. Szívós Márta b. 1978.

Színház....

November 16-án a Fővárosi Örmény Klub estjén dr. Enyedi Sándor tartott előadást az örménység és az erdélyi magyar színészet kapcsolatairól

Bevezetésül a Klub háziasszonya, dr. Issekutz Sarolta mutatta be az előadót. Enyedi Sándor 1938 január 1-én született Désen. Iskoláit szülővárosában, Magyarországon és Szamosújváron végezte. A kolozsvári egyetem elvégzése után a bukaresti *Előre*, majd a kolozsvári *Igazság* újságírója volt. Az irodalomtudományok kandidátusa. Később a budapesti *Magyar Színházi Intézet*, a *Magyarságkutató Intézet* munkatársa, majd a *Középeurópai Intézetnél* tudományos főmunkatárs. Cikkei számos lapban jelentek meg, megírta *Az erdélyi magyar színjátszás kezdetei* című könyvet. Ezután következett Enyedi Sándor élvezetes előadása, amelynek címe *"Örmények a magyar színészetben"*.

Mai napig legendák szólnak egy kolozsvári színházi intendánsról, *Korbuly Bogdánról*, aki nagyon nehéz időszakban vállalta a kolozsvári színháznak az anyagi és szellemi irányítását. A lexikonban, amely most készül, már 250 címszónál tartok, elképzelhető, hogy lesz ilyen címszó is: *Örmények a magyar színpadon*, amely témáról beszélek most, ezen az esten.

A téma megértéséhez szükséges a 18-ik század utolsó évtizedéig visszatérnünk, amikor megalakult a kolozsvári színház. Akkor úgy látszott, hogy kiderült a magyar szellemi égbolt úgy Magyarországon, mint Erdélyben. Több évtizedes szünet után összehívták az országgyűléseket, előbb Pest-Budára, fél évvel később Kolozsvárra.

Megszületik egy erdélyi lap, gyönyörű a címe: *Erdélyi Magyar Hírvivő*. Hogy ez a cím mennyire szép, arra magyarországi ismerősöm ébresztett rá, amikor azt mondta, hogy ez is úgy hangzik, mint ahogyan Erdélyben azt mondják: szomorújelentés, és nem gyászjelentés, és még néhány ilyen kifejezés, ami Magyarországon másképpen hangzik és Erdélyben másképpen.

(Az erdélyi Gubernium különálló - magyarázta az előadó -, ott Bánffy György gubernátor inkább magáévá tette a nemzeti célkitűzéseket, miközben a pesti magyar színház néhány év küzdelem után elbukott, Kolozsvárott viszont túlélte a színház.)

Szeretném megjegyezni - szégyenünkre - hogy a bécsi Burgtheatert és a bécsi, császári és királyi Operaházat magyar mecénások pénzén tartották el.

Az erdélyi magyar színház végülis úgy maradhatott meg, hogy néhány évi válságos időszak után *Wesselényi Miklós*, a zsidói bölény volt az, aki felmérte, hogy ha nem ad hathatós anyagi támogatást, akkor a pesti színház sorsára jut a kolozsvári is, hiszen színházat fenntartani sohasem volt nyereséges, főként olyan színházat, amilyenről Wesselényi is álmódott.

(Gyűjtés indult az állandó színház építésére, felkérték az örmény városokat is, minden valószínűség szerint Szamosújvárt és Erzsébetvárost. Szamosújvár ezer forintot megszavazott, ez azonban nem érkezett meg, mert a Gubernium kijelentette: Szamosújvár előbb minden adósságát fizesse ki, csak akkor adakozhat színházra.

Valami mégis megindult az örménység körében is: 1807-ből arról tudósít a sajtó, hogy Kolozsvárt bemutatták *Gorove László "Féltés és meghasonlás"* című színművét.)

Gorove László 1780-ban született és a színház működése idején, 1796-ban már Kolozsvárt tanult. A színházi előadásokat is látogatta. A bemutató idején 27 éves szamosújvári polgár és a színházi előadások tapasztalain felbuzdulva kezdett darabokat írni. Az örmények soraiból tehát már nemcsak pártoló közönség kerül ki, hanem szerző is.

(Wesselényi levélben kéri Gorovét, hogy járjon közbe a városi hatóságoknál: a kolozsvári társulat nyári játszó-körútja során állhasson meg Szamosújváron és ott is tarthasson előadásokat.)

El kell mondani, hogy a színészet nem volt mindenhol, mindenki által elfogadott dolog. A szamosújvári, begombolkozott polgár nem kapott azon, hogy a városban színielőadást tartsanak. Szívesen adakozott színházra, de színházat látni még nem nagyon akart, Ekkoriban még országszerte erősen él az a tévhit, hogy "a magyar nem való komédiásnak" s a szamosújvári tanács sem kapható az ötletre.

Gorove maga tudatában volt ennek és írt is egy olyan színművet, amelynek a címe: *Az érdeemes kalmár*. Tehát a kalmárt, a megvetett, sokhelyütt lenézett foglalkozást akarja fölemelni és a kereskedőket is meggyőzni arról, hogy "ti érdeemes, értelmes és jóra való emberek vagytok".

Később Gorove Pestre kerül és úgy hal meg, mint a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja, mindenesetre Szamosújvárról elkerül.

A Szongott-monográfiából is kiderül, hogy az örmény kereskedővárosok fiataljai ekkortájt kezdenek el tanulni, diplomát szerezni és hazatérve beleütköznek a maradibb szellembe.

1796 után a pesti magyar színjátszást aláaknázták, nincs, vége... a Martinovics-összeesküvés következtében nem létezhet tovább, csupán Erdélyben marad fenn a magyar nyelvű színház. Wesselényi és néhány társa alig győzi fizetni a költségeket, de tudják, hogy ez nemcsak komédiázás, nemcsak "ágálás" a színpadon, hanem misszió! Az anyanyelv ápolása!

Kétszáz év után elmondhatjuk, hogy az egész magyar nyelvterületen a kolozsvári színház az, amely folyamatos volt. Az egyetlen, amely mai napig is működik.

/.../

A 19. század húszas éveiben találkozunk az első örmény-magyar színésszel, erzsébetvárosi *Eránosz Józseffel*. Eránosz nem került bele a lexikonokba, sem születésének, sem halálának évét nem ismerjük. Két évtizeden át volt népszerű színész Erdélyben. 1852-ben, amikor pályája már a vége felé tart, *Hollán György* megírta a vándorszínészetéről az emlékeit, s a következőképpen emlékszik meg Eránosz Józsefről:

"Eránosz karakterhős, rettentő mély basszushangú, magas alakú, örmény barnaságú, bozontos szemöldökű ember. Celesztin után Eránosz volt az erdélyiek által kitüntetett és portált színész, az örmények faji összetartása Celesztin fölé emelte és bálványozta. Még 1851-ben is emlegették hátgerincet borsóztató, erőteljes játékát. A legrégebb erdélyi s melyet az újjabkori színészek kivált az örmények előtt nem bírtak feledtetni."

(Az említett másik színész teljes nevén *Pergő Celesztin - a szerk.*)

Eránosz hosszú ideig legendás alakja maradt a magyar színészetnek, sajnos, a kutatások nem azonosították. 1829-ben már Kolozsvárott játszik Keszi József, majd Göde István társulatában. Később ő hoz létre szintársulatot, a felesége is színésznő, aki szintén erzsébetvárosi örmény... Sok emlékiratban maradt meg így az emléke anélkül, hogy tudnánk, mi lett a sorsa.

A szamosújvári közönség végül az évtizedek során Erdély egyik legjobb közönsége lesz, ebben a városban mindig megtalálják számításukat a színészek.

/.../

"Az örmény fajnak kiváló, szép tulajdonsága a színi élvezetek mezején a komolyabb drámák kedvelése. Ezt még az aranyak pöngetése, a váltók leszámításának száraz, mohó foglalkozása közt is csaknem áhítattal gyakorolja. A milliomos Korbuly például ma is komoly drámákban tud leginkább gyönyörködni, és feszült figyelemmel végignézi, s bizony jobban meg tudja kritizálni, mint sok más, hivatásbeli kritikus." - idézte az emlékirót az előadó.

/.../

Szamosújvár nemcsak várta a színészeket, de meg is vendégelte s visszavárta őket. A későbbiek folyamán ez a színházszeretet csak erősödött.

Korbuly Bogdánról megoszlanak a vélemények. Munkával gyűjtött hatalmas vagyont, míg 1875-ben ő lett az intendáns.

"Oly ígérettel, hogyha haszon lesz, az a színházé marad, ha pedig hiány, azt ő fedezi a sajátjából. Több éven keresztül állt így Korbuly a színház élén. Korbuly természetes eszű, eredeti ember volt, gyönyörű, bizalomgerjesztő, beszédes, kék szemei voltak... /.../ Azon állítását, hogy a színházra

ráfizetett, sokan kétségbe vonták, de én fölteszem róla, hogy így volt, s egyszersmind azt is, hogyha tette, bizonyosan tudta, hogy miért tette és soha meg nem bánta. Gazdag, egyszerű és okos ember volt Korbuly Bogdán, s ennek meg is volt az eredménye: a színészek soha nem aggódtak fizetésükért."

"Pár évre rá a színház körüli érdemeiért nemesi oklevelet kapott 'lompérti' előnévvel. Bementem hozzá gratulálni. - Hagyja el, - szólt -, itt van a fiókban, föl se bontottam. Hát most nemesebb vagyok én, mint azelőtt?"

Korbuly körében található például egy *Gajzágó Joachim* nevű orvos ezredes. Ez is bizonyítja, hogy a XIX. század közepére-második felére az erdélyi örmények kitortek a szűk "kalmárkereskedő-kézműves" világból és egyre többen választottak értelmiségi pályát és foglaltak el magasabb hivatalokat - fejezte be érdekes előadását *Enyedi Sándor*.

Kiadványaink, ajánlott könyveink

Szongott Kristóf: A magyarhoni örmény családok Geneológiája - 1.000 Ft

Szongott Kristóf: Szamosújvár Monográfiája I: IV (kötetenként 1.500 Ft.)

Avedik Lukács: Erzsébetváros monográfiája (fénymásolat) - 2.000 Ft

Fancsali János: Viski János Fiatalkori évei - 800 Ft

Erdélyi Örmény Gyökerek Füzetek 1997. évkönyv -1.000 Ft

Erdélyi Örmény Gyökerek Füzetek 1998. évkönyv -1.000 Ft

Erdélyi Örmény Gyökerek Füzetek 1999. évkönyv -1.000 Ft

dr. Száva Tibor Sándor: A csíkszépvízi SZÁVA család - 900 Ft

Az örmény katolikus egyház története és művészete - konferenciakötet -1997. november 20-22.

Bp., 1.500 Ft

Az erdélyi magyarörmények társadalmi szerepe, örmény-katolikus egyháza és identitástudata régen és ma -1999. nov. 20-21. Szamosújvár, konferenciakötet -1.500 Ft

Máramarosi havasok Millennium - Máramarosi írók, költők antológiája /Máramaros 2000/ - 500 Ft

Gudenus János József: Az örmény származású magyar nemesi családok geneológiája /színes címerrajzokkal/ - 5.000 Ft (korlátozott példányszámban)

Rendelést felvesszünk!

A könyvek megvásárolhatók az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület székhelyén, Budapest, I. Donáti u. 7/a. Telefon: 201-1011.

Fogadódó minden szerdán 16-18 óra között.

Karácsonyi olvasmányul két érdekes írásból közlünk részleteket. Mindkettő a kolozsvári színházhoz (s így a novemberi klubesten elhangzott előadás témájához) kapcsolódik. Az első részlet *Dávid Antal Az első felvonás* című, a színház születését megjelölt regényéből származik, amelynek főhőse *Kótsi Patkó János*.

Ez volt a kezdet...

A második a két világháború közötti direktor, **Janovics Jenő** *A Farkas utcai színház* című, színháztörténeti visszaemlékezésének néhány részlete.

Ez volt a vég...

Dávid Antal:

Az első felvonás

(Móra Könyvkiadó, Budapest, 1982)

(részlet)